

DISPUTATIO
Philosophico-Philologica
De

MORBIS ET
DOLORIBUS
MESSIÆ

Ex cap. LIII. Esaiæ

Contra Isaacum Abarbanelem Judæum.

Quam

SUB PRÆSIDIO
MAGNIFICI DN. RECTORIS
VIRI

Amplissimi atq; Excellentissimi

DN. PAULI SLEVOGTI,

Ebrææ & Græc. Ling. P.P. Facultatis Phi-

losophicæ h. t. Decani, Præceptoris & promo-

toris sui cum observantiâ ætatem

suspiciendi,

Publico Examini

EXPONIT

JOHANN - LEONHARDUS Schöpff

Gvonfidliensis.

ad d. XXI. Martii

In Auditorio Majori

JENÆ

Literis GEORGI SENGENWALDI,

Anno M. DC. IL.

MORRIS ET

MESSIAE

58700 (3) 0000

DR. F. H. ...

...

...

...

...

...

...

...

...

בהנ"ל

I.

Rophetiam, quam *Esaias* à versu 13. Cap. 52. usq; ad finem Cap. 53. edidit, de non alio, quàm *Messia*, ejusq; passione ac morte, intelligendam esse, Christiani nihil dubitant. Et hoc tam manifestè liquet, ut istud etiã *Talmudistæ* concesserint & veteres *Rabbini*. nam in *Gemara* סנהדרין מסכת, quv̄ de *Messia*

quæritur: מה שמו, quod est ipsi nomen? id datur responsi:

רבנן אמרי חזקיהו רבי שמו שני' אכן חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים

Magistri nostri dicunt, quod nomen ejus sit, leprosus de domo Rabbi. Quia dicitur: verè morbos nostros ipse tulit, & dolores nostros bajulavit. at nos reputavimus ipsum plagâ (leprâ) affectum, percussum à Deo & humiliatum. Ubi v. 4. c. 53. ceu patet, ad Messiam applicatur, & nomen ejus, חיוורא h.e. leprosus, ex eo statuitur, quia נגוע dicitur, à נגע lepram aliquando significante.

Et *Aben Ezra*, etsi in פי' ad h. l. fluctuat ac difficultatem magnam agnoscit; tandem tamen consensum veterum *Ebræorum* cum *Christianis* non diffitetur: ורבי' פירשוהו על משיח בעבור שאמרו קדמונינו ז' כי ביום שחרב בית המקדש נולד משיח: *multi exponunt de Messia propterea, quod Majores nostri, piæ memoriæ, dixerunt, eo tempore, quo domus sanctuarij desolata est, natum fuisse Messiam.*

II. Nihilominus tamen recentiores *Rabbini* totam Prophetiam hanc de populo *Israelitico* intelligunt, & quidem secundum eum statum, in quo inde à desolatione Urbis ac Templi versatur. Sic enim *Abarbanel*, in ישעיהו scribit:

חכמי הנוצרים פירשו על אותו האיש שתלו בירושלם בסוף פית שני שהיה לרעתם בן האלוהית' שנתגשם בבטן העלמה:

אבל

אכל רשי ויהי יוסף קמחי ובנו הרב רבי דויד קמחי כלם
Doctores פה אחר פירשו הנבואה הזאת כלה על משיח:
*Christianorum explicant hoc de isto viro, quem suspenderunt Hie-
rosolymis, circa finem domus secundæ, qui fuit secundum eorum
opinionem Filius Dei & assumpsit humanam naturam in utero vir-
ginis. Sed R. Salom. Jarchi & R. Joseph Kimchi, & Filius ejus
R. David Kimchi, omnes, uno ore explicant Prophetiam hanc de
Israele.*

III. Quatruplex autem damnum heic prædici ait, quo
Judæos à Gentilibus affectum iri in exilio suo, Propheta præ-
viderit. האחר מין הרעות הגופניות שהיו עושים ומסבבים
להם ועל זה אמר' אכן חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם

*Primam speciem, inquit, malorum corporalium, quibus Ethnici
affixerunt Judæos, illis exprimunt verbis, quando dicunt: verè
morbos nostros ipse (Israel) portavit & dolores nostros bajulavit,
morbos nempe, quos illi Nos intulimus & dolores, quos causavi-*

mus. De hac specie agi putat v. 4. 5. 6. המין השני מהרעות

שהיו מקבליהם בממונם מתוך המסים וארנוניות והגזל
והעושק שהיה ישראל עשוק ורצוצ' כל הימים ועל זה אמר
נגש והוא נעונה כי נגש הוא בממון ונחברו אם כן יחד שני
מיני הרעות בממון ובגוף ועל זה אמר נגש והוא נענה
כלומר גזול ועשוק כהיותו נענה בגופו ועם כל זה ל' נ'
יפתח פיו אכל היה כשה לטבח יוכל שיו ליכו אותו להרגו
ולא יצעק כן היו ישראל סובלים הרעות הגופניות ושוקים:

*Secunda species malorum eorum est, quæ Israel accepit non ampli-
ùs in corpore, sed potiùs in Facultatibus, dum tributis, decimis, ra-
pinis & fraudibus oppressus atq; fractus est, omnibus diebus suis.
Et huc respicit Propheta, quum dicit: oppressus fuit & ipse afflictus.
quia oppressus fuit exactiõibus facultatum suarum, & sociatæ
sunt eâ ratione simul & semel duæ malorum species, quarum una
facultates, altera corpus concernit. Propterea dixit: oppressus est
& ipse afflictus, q. d. spoliatus est & oppressus exactiõibus, quum
jam tum satis esset afflictus in corpore suo. & in his omnibus non
aperuit os suum, sed fuit sicut agnus ad mactationem adductus. Uti*

enim

enim agnus, dum abducunt eum, ut mactent, nullam vocem edit :
ita etiã Israel mala ista portavit & siluit, v. 7. Porro חמין השלישי
מדעות הגלות הוא שלא היה בישראל מלכות ולא ממעולה
ולא שבט משפט ועל זה אמר באמת מעוצר וממשפט לוקהו

*Tertia species malorum, quæ Israel in Exilio perpetitur, ea est, quod
Israel neq, Regnum amplius, neq, dominatum, neq, sceptrum judici-
ale habet. Et de hoc Propheta loquitur, à dominio, inquit, atq,
à judicio sublatu est, v. 8. Nam עצר הוא מלכות ומשפט הוה
per עצר nil aliud, quàm Regnũ, per משפט autẽ synedri-
um indicatur. Deniq;* חמין הרביעי מהרעות שסבלו ישראל

בגלות כי גם אחרי מותם וקבורתם היו רשעים האומות
באישן לילה ואפלה מוציאים אותם מקבריהם כדי לגזול
תנריכיהם ולחרף ולגדף גופותיהם ובפרט אם היה היהודי
עשיר שהיו חושבים סכלי האומות שירד אחריו
כבירו ועשיוולכן היו משליכים אותו מקברו כפגר
מובס ומניחים אותו ערום נגר השמש

*Quarta species ma-
lorum, quæ Israelite portarunt in exilio, est, quod etiam, quum
mortui fuerunt & sepulti, impii Gentiles eos noctu & in tenebris
extraxerunt è sepulcris suis, & non solum indumentis suis spolia-
runt, sed etiam corpora eorum dehonestarunt & ignominia affece-
runt. Et in particulari vel speciatim, si Judeus fuit dives, persuasũ
habuerunt stolidi Gentiles, unã cum ipso descendisse quoq, glori-
am & divitias ejus. Projecerunt igitur eum è sepulcro suo tanquam
cadaver contemptibile, ut coram sole jaceret nudus.*

IV. Quod primam malorum speciem attinet, ea defu-
mitur potissimum & probatur ex v. 4. Is autem sic habet :
אֲנִי חָרַיְנוּ הִיא נָשָׂא וּמַכְאוּבֵינוּ סָבְלָם verè morbos no-
stros ipse tulit, & dolores nostros portavit. In quibus Christiano-
rum nonnulli nomina חללים & מכאובים de morbis & dolo-
ribus corporis, verbum autem נשא auferendi significatione
accipiunt, ut sensus sit : morbos & dolores à corpore nostro
abstulit & sanavit. Cujus interpretationis fundamentum ex
Evangelio petunt. *Mattheus* enim, quum c. 8. v. 15 aliquot
morborum genera recensuisset, quæ Christus sanaverat, mox

id factum esse addit, ὅπως πληρωθῆ τὸ ρηθὲν Δὲ Ἡσαΐας τὸ
 πρῶτον. Unde constare videtur, *Esaiæ* locum de corporis lan-
 guoribus, quos Christus in aliis sanavit, ipse autem nequa-
 quam in sese sustinuit, intelligendum esse, nec trahendum ad
 peccata vel morbos animæ.

V. Alii autem omnes pro certô habent, de spiritualibus
 Mesiæ beneficiis potius heic agi, quàm de corporalibus, aut
 de miraculis, quæ in sanandis ægrotis edidit, ut ita eo sensu
 morbos nostros portasse dicatur, quatenus peccata nostra per
 imputationem in se suscepit, eaque passione ac morte suâ pro
 Nobis expiavit. Et hoc modo Græcos etiam hunc locum in-
 tellexisse, ex versione eorum liquet. Sic enim reddunt: ἕτῃ
 τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. Quod verò
Mattheus hoc vaticinium allegat, ubi de corporis languoribus
 agit, non aliâ fieri ratione dicunt, nisi quatenus corporis illa
 sanatio eô spectavit, ut animi quoque morbi sanarentur.

VI Hæc Christianorum sententia est, quam propterea
 referendam duximus, ut nunc Rabbiorum vanitas & ine-
 ptia tantô facilius patefiant, qui de populo Israelitico heic
 agi, eumq; nostros Gentilium morbos portasse credunt. Qua-
 re autem & quomodo portarint, ut explicaret *AbenEsra* in פי
 ad h.l. ita scribit: אנחנו היינו מחליאים והוא היה נושין
 מכאובינו שהיינו מכאיבים אותו היה סובל. ubi gentiles
 inducit hoc modo loquentes: *Nos ij sumus, qui agrum effeci-*
mus Israelem & Israel portavit morbos nostros. Nos ij, qui eum do-
lore affecimus & ipse bajulavit. Qui sermo quum ambiguus sit,
 ut non omninò liqueat, an de causâ Physicâ loquatur, an verò
 de morali, paulò post subjungit: השם הכהו וענהו
 עד הנכון שהחליים ראויין לבוא עלינו בעבור כי
 תורתנו הכל הכל וכמו על ישראל שתורתם
 אמר: Deus percussit Israelem & afflixit eum,
 quousq; ordinatum fuit; quippe morbi, quos conveniens erat, veni-
 re super nos, propterea quod lex nostra tota nil nisi vanitas, vene-
 runt super Israelem, cujus lex est lex veritatis. Quod eodem mo-
 do etiam *R. Sal. Jarchi* exponit: חלי שהיה ראוי לבא עלינו
 הוא נשאת morbum, quem super Nos venire par erat, ipse porta-

vit. Quibus id voluisse videntur, Gentes, quod tam atrociter puniti sunt Judæi, causam extitisse in genere morum, & in ratione culpæ sic se habuisse, ut, nisi illæ peccassent, Judæis non fuerit luendum.

VII. Cujus asserti vanitatem videns *Abarbanel*, ut ostendat acumen suum & quod plus sapiat cæteris, contrariâ viâ incedit, & Gentiles affirmat, calamitatum, quas Judæi perpeffi sunt, causam extitisse in genere physico. His enim verbis non solum *AbenEfram*, *R. Sal.* atq; alios tacitè perstringit, sed suam etiam exponit sententiam: אכן חליונו הוא נשנו ומכאובינו סבלם ופיר הכתוב הזרה ואמתתו מצלי אינו כדברי המפרשים כי כנוי חליונו ומכאובינו אינו לאומות לפי שהם היו הראויים להיורת חולים ונכתבים אבל ענינו שהפעולות פעמים ייחסו לפועלים אותם ופעמים ייחסו למקבלים אותם ולכן נאמר שמעתי את תפלתך תפלה לעני לפי שהעני והמתפלל הוא פועל התפלה ונאמר והביאותים אל הר קדשי ושמהתים בבירת תפלתי שייחס התפלה לשני לפי שהוא מקבל אותה וכן אתה הויה מלכי אלהים שרר המלך הכולך עלי ונאמר ואני נסכתי מלכי רוצה לומר המלך שהכלכתי אני תחרת יודי וכן כמהפכת סרום ועמורה פעמים מיחס איתה לעל הפועל אותה ונאמר כמהפכת אלהים ופעם על המקבל כמהפכת סרום ועמורה כן הענין בחליונו ומכאובינו אפשר שיהיה הכנוי כולל מקבל החלי והמכאוב והויה החולה החוליים אשר כנו ואפשר שיהיה הכנוי לפועל החולי ומסבב אותו ומפני שזכר למעלה איש מכאובות וידוע חולי שנאמר על ישראל יבארו המלכים והאומרים ההם עתה מי היה הסכה להיות ישראל בגלות חולים ובעלי מכאובות ואמר אכן חליונו הויה נשנו רל בלי ספק החליים שהוא נשנו בגלות אנחנו היינו סבתם והמכאובים שסבלו היו מכאובינו רוצה לומר כאבים נמשכים *Quum Propheta dicit:* אליהם ומסובבים מכנו

Vere

*Verè morbos nostros ipse portavit & dolores nostros bajula-
 vit, expositio scripturae hujus & veritas, meâ quidem sententiâ,
 non est, uti communiter volunt Interpretes; quoniam relativum
 in מְכַאֲבֵינוּ וּמַחֲרִיבֵינוּ non est referendum ad Gentiles, quasi illi fu-
 erint digni, qui egrotarent atq; dolerent: sed ita potius res habet,
 quod actiones interdû respiciunt & denominant agens, interdum
 respiciunt & denominant patiens. Atq; ita dicitur: audi vi oratio-
 nem tuam. Ubi actio refertur ad agens, oratio ad orantem. Dicitur
 etiam: adducam eos ad montem sanctum meum & latificabo eos
 in domo orationis meae (Es. 56. v. 7.) ubi actio, nempe oratio refer-
 tur ad Deum, qui est objectum ejus. Sic quoq; quum dicitur: Tu
 es Rex meus, Deus, [Psal. 44. v. 5.] sensus est: Tu es Rex regnans
 super Me. Et si dicitur, Ego unxi Regem meum, [Psal. 2. v. 6.]
 Perinde est ac si dicatur, unxi Regem, quem regnari feci sub Me.
 Eodem etiam modo [Jer 49. v. 8.] secundum subversionem Sodome
 & Gomorra; actio refertur modo ad agens, modo ad patiens: ad
 agens, si dicitur, secundum subversionem Dei: ad patiens, si dici-
 tur, secundum subversionem Sodome & Gomorrhæ. Non aliter se-
 res habet cum מְכַאֲבֵינוּ & מַחֲרִיבֵינוּ [apud Prophetam.] Possum
 enim interpretari, quod affixum respiciat patiens vel subjectum,
 quod morbum & dolores suscipit, ut is sit egrotans morbis, qui ab
 iis denominatur egrotare & dolere. Possum etiam interpretari,
 quod affixum respiciat agens vel eum, qui morbum causat. Id enim,
 cujus Propheta superius meminuit, vir dolorum & expertus mor-
 bum, quod de Israele dictum fuit, nunc explicant [Gentilium,]
 Reges, & dicunt, quis Ille sit, qui causat, quod Israel in exilio egro-
 tet atq; doleat. Verborum enim, verè morbos nostros ipse tulit,
 hic est sensus: absq; dubio morborum, quos ipse tulit in exilio, Nos
 causa fuimus, & dolores, quos portavit, fuerunt dolores nostri,
 hoc est, fuerunt ipsis attracti & causati à nobis.*

VIII. Ea igitur Abarbanelis est sententia, quod, מַחֲרִיבֵינוּ,
 vir ille, de quo Propheta agit, non sit alius, quàm populus ju-
 daicus; Deinde quod morbi atque dolores, quibus Judæi sunt
 obnoxii, dicantur nostri, quia Nos eorum causa sumus: De-
 nique quod morborum ac dolorum nomine, per quandam
 Metaphoram, calamitates sint intelligendæ, quas Nos Judæis
 afferi-

afferimus. Et hanc sententiam suam superstruit principio Philosophico, quod actiones referantur tam ad agens, quam ad patiens & modò hoc denominent, modò illud.

IX. Patescent hominis nugæ, si principium istud, quantum opus est impræsentiarum, explicuerimus. Sciendum itaq; I. quod actio & passio à parte rei sint idem motus vel idem actus, sicuti docet *Aristotel. 3. phys. c. 3. t. 18.* An autem ratione distinguantur, in ordine ad diversa connotata, ut ita habeant diversos conceptus formales, quemadmodum docet *Aristot. c. 1. τὰ ὅσα ἓν*, inquit *ἐν μὲν ἓν, ὁ μὲν πρὸς λόγον ἔχει ἓν*, unum quidem sunt, ratio tamen una non est: & prolixè probat *Svaretz Disp. Metaph. 49. sect. 1.* An verò ne ratione quidem distinguantur & ita formaliter idem sint, ut unum duntaxat conceptum formalem habeant, sed cum duplici denominatione, quemadmodum acclive & declive formaliter idem sunt, & unum conceptum habent, qui ascendenti exprimitur nomine acclivis, descendenti nomine declivis, sicut contendit *Mendoza Disput. Metaph. 16. sect. 4.* istud ad hanc causam, quam quidem nunc agimus, nobis perinde est, & sufficit, si constet, quod idem ille motus ab agente emanans, quatenus subjectum intrinsecè afficit, vocetur passio, quatenus verò agens actu agens denominat, vocetur actio. Passio enim ut passio, & concepta sub eâ ratione, quâ distinguitur ab actione, est τὸ τῆδε ἐν τῷδε, actus patientis, ut in quo: actio autem ut actio & concepta sub eâ ratione, quâ distinguitur à passione, est τὸ τῆδε ἀπὸ τῆδε, actus agentis, ut à quo.

X. Sciendum II. quod actio & passio sint in passio, non in agente, ut iterum docet *Aristot. Metaph. 9. c. 9.* ubi ὅλως, inquit, ἡ κίνησις ἐν τῷ κινητῷ, motus omninò in eo est, quod movetur, operatio edificandi, in eo, quod edificatur, & actus texendi, in eo, quod textitur. *3. Phys. c. 3. t. 18.* Φανερόν, ὅτι ἔστιν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινητῷ, manifestum, motum in eo esse, quod movetur. *3. de anima c. 2. t. 140.* Actio & passio non in agente est, sed in eo, quod patitur. Quod adeò verum, ut etiam actio

immanens, quæ formaliter in agente manet, à quo elicitur, ipsi tamen non inest, ut agens est, sed ut passum. Quum enim dicitur quod actio immanens inhæreat agenti, non est sensus, quod inhæreat illi, quatenus est agens, ita ut ratio inhærendi sit esse agens, & potentia receptiva sit ratio agentis, hoc enim implicat contradictionem; sed is est sensus, quod actio illi rei inhæreat, quæ agit, & quod tunc eadem res simul agens sit & patiens, quamvis, juxta Aristotelem, diversâ ratione. Hæc igitur propositio, actio immanens inhæret agenti, in sensu composito falsa est, quia facit hunc sensum, actio immanens, quatenus est actio, inhæret agenti, quatenus est agens, quod falsum: in sensu diviso autem est vera, tunc enim nil aliud dicit, quam quod actio inhæreat tali patienti, quod simul etiam est agens.

XI. Sciendum III. quod actio denominet tam agens, quam patiens, illud quidem extrinsecè, hoc autem intrinsecè. De actione patet, quum enim dicat essentialem respectum ad agens, & sit ratio formalis, per quam agens constituitur actu secundo agens, illi etiam denominationem tribuit, quemadmodum omnis ratio formalis id denominat, cujus ratio formalis est: & quum formaliter sit in patiente non agente, extrinsecè etiam illud denominat saltem. De passione eodem modo liquet, quoniam illa est ratio formalis patientis & illud afficit intrinsecè; igitur intrinsecè etiam denominat. Ita eadem ædificatio tribuit Architecto denominationem ædificantis, ædificio denominationem ædificati. Eadem scriptio dat scribæ denominationem scribentis, & libro denominationem scripti. quo actu enim Architectus ædificat, eodem actu domus ædificatur: quo actu scriba scribit, eodem liber scribitur. hoc tamen de actionibus transeuntibus, uti vocant, accipiendum: Immanentium verò paulò alia ratio est. Immanentes enim & vitales in hoc quidem conveniunt cum transeuntibus, quod duplicè quoque denominatione tribuunt, extrinsecà & intrinsecà: sed in hoc discrepant, quod intrinsecè denominant agens vel potentiam vitalem, extrinsecè verò objectum. ita intellectio denominat potentiam intellectivam & objectum intelligibile:

gibile: visio potentiam visivam & colorem visum. quâ enim intellectione intellectus intelligit objectum, eadem intellectione objectum intelligitur, & quâ visione oculus videt colorem, eadem color videtur, ita quidem, ut intellectum intelligere objectum & objectum ab intellectu intelligi, oculum videre colorem & colorem ab oculo videri, sint realiter idem.

XII. Hoc igitur, sicut hactenus explicuimus, si vult Abarbanel, quando actiones nunc ad agens, nunc ad patiens, referri, illudque denominare scribit, nihil est, quantum quidem ad præsens, quod desideremus; sed tunc causam suam parum juvat. Ita enim exempla, quæ rei explicandæ adhibuit, si Regulæ superius expositæ accommodantur, illius scopo non inserviunt. quod manifestum fiet, si ea consideraverimus ordine, quantum itaque ad locum. Es. 56. v. 7. oratio est actus immanens. hinc agenti dat denominationem orantis, objecto, orati. quâ enim oratione homo orat, eadem Deus oratur. sic Psal. 2. v. 6. Unctio est actus transiens. unde ab eâ agens dicitur ungens, passum autem dicitur unctum, & quâ unctio agens ungit, eadem patiens ungitur. nec aliter se habet subversio Jer. 49. 18. ea enim ad Deum relata tribuit denominationem subvertētis, ad Sodomam, subversæ: & quâ subversione Deus subvertit Sodomam, eadem subversione Sodoma subvertitur à DEO. nam hæc sunt realiter idem. planum itaque hoc.

XIII. Sed quando Abarbanel progreditur & vaticinium *Esaia*, מְרַרְרֵנוּ *morbos nostros ipse portavit*, מְכַאֲבֵנוּ *dolores nostros bajulavit*, ex hac doctrina declarare nititur, palâ extra oleas vagatur & maximas nugas agit. Morbus enim & dolor non sunt actiones, sed potius actionum termini. De morbo constat ex *Aristotele*, qui eum libro *Categor. c. 8. t. 1. Ναῑσιν* vocat, & ad prædicamentum qualitatis refert. quod Medici etiam magno consensu probant, vid. *Sennert. l. 2. Inst. Med. part. I. s. 1. c. 1.* de dolore autem ostendendum est. Eum *Galen.* quidem per sensationem tristem definit. unde *Archan. Mercen. in dilucid. Philosoph. natur. p. 392.* consequi putat, dolorem formaliter actionem esse quod sensatio sit actio, & sentire sit agere, ex sententia *Aristotelis*. Sed alii id ex *Galeno* colligi

posse propterea negant, quia dolorem non simpliciter dixerit sensationem, sed sensationem tristem. Unde quum ad dolorem duo concurrant, apprehensio objecti, quatenus est sensibile, & apprehensio ejus, quatenus est molestum; volunt, dolorem formaliter non in apprehensione objecti positum esse, sed in molestiâ, quæ ex objecti apprehensione oritur. Ut adeò Galenus, quum dolorem dixit sensationem tristem, effectum definiverit per suam causam. quem definiendi modum *Aristoteles* improbavit *lib. 6. Topic. c. 6.* ubi dolorem ex eo negat per *Διάσπασι* vel separationem partium naturâ conjunctarum definiendum, quod *Διάσπασις* vel separatio illa sit *προϊνληθόν* effectivum, doloris. quicquid tamen sit, manet interim dolorem formaliter in molestiâ positum esse, qui ex objecti perceptione oritur, & propterea, perinde atque etiam morbum, nil nisi suum subjectum denominare, ut id dolere dicatur, quod dolorem sentit, non quod dolorem infert, id ægrotare, quod morbo est affectum, non quod morbum causat.

XIV. Sin autem *Abarbanel* se neget hoc voluisse, & propterea semet ita explicet, quod eatenus morbi ac dolores apud *Esaiam* dicantur nostri, quatenus eorum causa fuimus, quemadmodum Rex DEI dicitur, quem DEUS instituit & regnare fecit; ne sic quidem ineptire desinit. Diversa enim est ratio, quum Deus Regem dicit esse suum, quem Regem fecit, & quum in rebus naturalibus efficiens sibi effectum appropriat. hoc enim sæpè ab usu loquendi adeò alienum est, ut vel aurium convitio rejiciatur. quis enim de morte Petri audiens, mortem intelligat, quâ Paulus est mortuus, & quam Petrus Paulo intulit? aut de leprâ Naamanis legens, intelligat lepram, quâ Gehasi laboravit, & quam munera à Naamane accepta causarunt? frustra igitur est *Abarbanel*, non minus, atque alii Ebræorum, quorum sententiam ipsemet supra rejecit.

XV. Ex quo manifestissimè omnibus patet, quod Judæi, quâcunque tandem viam insistant, nihil tamen invenire possint, quô vel colorent saltem istud de populo suo Gentilium peccata portante commentum. quod profectò Christianorum sententiæ magnum pondus addit, dum constat, quod

Judæi nec suam sententiam commodè explicare, nec nostram
 ullo specioso argumento oppugnare possint. Istud autem ex
 superioribus liquet, hoc paucis est ostendendum. Non majori
 autem judicio *Abarbanel* nostram sententiam oppugnat, quàm
 suam antè probavit. quod enim Propheticum hoc vaticinium
 de Christo accipi nequeat, ex eo deducere nititur, quia
 Propheta dicit: **לֹא תֹאמַר וְלֹא יֵדָע הַדָּר וְנִרְאָהוּ וְלֹא מֵרָאָה**
וְנִחְמַדְתּוּ נִבְזָה וְהִדְלֵל אִישׁ אִישׁ מִכְאוּבוֹת וַיִּדְוַע
חֲלֵי הוּנָה שֶׁהֵמְאִמְרִים הָאֵלֶּה כֻּלָּם מוֹדִים שֶׁהוּא הִיָּה
בְּטַבְעוֹ עֵכוּר וּמְכוּעֵר שְׁחֹרִיִּי חֲלוּשׁ הַמִּזְג רַפָּה הַהֵר כְּבִדָּה
וְזֶה כּוֹלֵו כְּפִי מַה שֶׁסּוֹפֵר מֵעֲנִינֵנו הוּא בִלְתִּי אִמְתִּי כִּי הוּא
הִיָּה בַחֹר וְשׁוֹב נִחְמַד לִמְרָאָה אֵף כִּי חֲכָמֵיהֶם אָמְרוּ
שֶׁהִיָּה שׁוֹה הַמִּזְג נִאֲכִיזֵרֵת הָאִיזוֹן וְאִם אָמַר זֶה עַל
מִוְתוֹ הֵנָּה כֻּלָּ אָדָם כְּשִׁימוֹת זֵיו אֲפֹהוּ יִשְׁתַּנָּה וְלֹא
נִאֲמַר מִפְּנֵי זֶה שֶׁהִיָּה מִשְׁחַת מֵאִישׁ מֵרָאָהוּ וְחָאָרוּ מִבְּנֵי אָדָם
וְכֵן לֹא תֹאמַר לוֹ וְלֹא הַדָּר שֶׁהֵם תֹּאמְרִים יִאֲכְרוּ עַל
חֲחֵי הַהֵמָּה הַמּוֹרְגָה שֶׁיִּקְרָאָהוּ אִישׁ מִכְאוּבוֹת וַיִּדְוַע
non forma ei erat, nec decor, vidimus eum & non aspectus, quem desideraverimus.
Contemptus fuit & destitio virorum, vir dolorum & expertus morbum.
qui hoc enarrant, illi omnes docent, quod fuerit natura turbitus, foedus & deformis, atrabiliarius, constitutionis & temperamenti debilis. idq, totam juxta id, quod commemorat (Propheta) de illo. Sed hæc in Christum non conveniunt. quippe qui fuit juvenis, pulcher, & desiderabilis aspectu, adeo ut etiam sapientes (Christianorum) dicant, quod habuerit temperamentū ad pondus, aequali qualitatums gradu constans. nec est, quod velint id ad mortem Christi referre, siquidem commune hoc est omnibus hominibus, ut si mortui fuerint, faciei suæ splendorē mutant. unde non potest dici, intuitu hujus, quod corruptus fuerit aspectus ejus præ viro, forma ejus præ filiis hominum. ita enim forma & decor de vivo dici solent. Et usitatum est, ut vir dolorum & expertus morbum is dicatur, qui talibus affuevit.

XVI. Quibus ita videtur argumentari: is de quo Prophe-
 ta loquitur, fuit deformis, Melancholicus, constitutione &
 temperamento corporis vitioso: sed Christus non fuit talis:
 E. Christus non est is, de quo Propheta loquitur. Majorem
 probat ex verbis Prophetæ, Minorem ex Confessione Christi-
 anorum. sed posito prophetam ejusmodi hominem describe-
 re, qui sit fœdus, Melancholicus & temperamenti vitiosi, quo-
 modo hoc stabit cum communi sententiâ Judæorū, quod heic
 Propheta agat de populo Judaico secundum eum statum, in
 quo hodiè est? non itaque heic exprimitur naturalis constitu-
 tio nascentis, sed conditio potius & species patientis. Depin-
 gitur nimirum Messias, non qualis fuerit ratione tempera-
 menti naturalis, sed qualis fuerit tempore passionis, proxime
 ante mortem, malitiâ & improbitate Judæorum. Is enim, licet
 naturali constitutione ac temperamento pulcher extiterit &
 desiderabilis aspectu, rabie tamè Judæorū adeò fœdatus est, ut,
 præ cruore, squalore, ac cruciatu & doloribus, dignitas ac præ-
 stantia ejus agnosci non posset. Unde dictus est vir dolorum,
 non tam à consuetudine patiendi, quàm à passionis vehemen-
 ti sensu. quemadmodum, אִישׁ כּוֹתֵם *vir mortis* dicitur, nō qui
 assuevit mori aut etiâ mortē mereri, sed qui vel semel facinus
 patravit morte dignum: & חַתָּן דְּמַיִם *Sponsus sanguinum*,
 nō qui assuevit circumcidi, sed qui semel fuit circumcisis, ju-
 xta Aben Esram. quomodo autem morbum expertus sit Mes-
 sias, quem tamen unquam ægrotasse, nemo dicet, explicabitur
 in discussione argumenti, quod sequitur.

XVII. Hoc autem quærit Abarbanel, באמרו אכן, in
 verbis: *verè morbos nostros ipse tulit & dolores nostros bajulavit.* de quibus
 ita scribit: זה אמר לפרשו על נפשות הצדיקים שהיו בגיהנום בחטאת אדם הראשון שפטר והוציאם משם כי העונש הנפשי להם נקר חרי כש שיאכ" עילו הוא נשית וסבלם כי אה להעתי לאימת שהאלוה סבל ונשא עונשיו גיהנם ופשט הכתוב מורה שהוא קבל על

על עצמו אותם החליים שהסיר מהם ולכן אמר ואנחנו
חשבנו ונגוע בכרה אלהים ומעונה לפי שהויה עצמו
לנה היה נגוע וכוכה ואם יפרשו זה על כותו והיסודות
שכתנו לו יקשרה אמרו חליינו ומכאובינו כי הנורה
אשר היהודים סבבו לו לנה היו חליים ומכאובים
כר שכן באמרו ובחבורתו נרפא לנו כאלו יאמר
שהירה להם חליום ומכאובים והוא לקחם על עצמו

*quidam dicunt, quod interpre-
tanda sint de animabus justorum, qui fuerunt in Inferno propter
peccatum primi hominis, quos redemit & eduxit inde. Jam poena
spiritualis non dicitur morbus. unde etiam de eo dici non poterit: ipse
portavit, & bajulavit eos. nec dicturos opinor, quod Deus portarit
ac bajulaverit poenas Infernales. nam literalis scriptura sensus do-
cet, quod morbos, quos abstulit ab illis, portarit in corpore suo. &
ideo dicit: nos reputavimus eum plagis affectum, percussum à Deo
& humiliatum. propterea quod ipse corpore suo non fuit afflictus &
percussus. Sin autem exposuerint hoc de morte ejus & castigationi-
bus, quas dederunt ipsi; difficultatem habebit sermo: morbos no-
stros & dolores nostros. nam mortis, quâ eum Judæi affecerunt,
causa non fuerunt morbi & dolores. Nec minor difficultas erit in
sermone: livore ejus sanitas fuit nobis. perinde enim est ac si dicat
(Propheta) illos habuisse morbos ac dolores, hunc autem eos susce-
pisse corpore suo & portasse, unde illis sanitas obtigerit.*

XIIX. Quibus, nostrâ sententiâ, hoc vult, Prophetam
loqui de eo, qui passiones corporis sustinuit, non animæ, quia
morbus, dolor & livor corpus afficiunt, & propterea ea, quæ
prædicat, accipi non posse de Christo, qui poenas sustinuit spi-
rituales, nec de Deo, qui corpus non habet, nec de morte
Christi, qui non morbo obiit, sed violentiâ Judæorum est oc-
ciscus. Quod de animabus apud Inferos degentibus pro-
fert, quoniam ex Papismo haustum videtur, eo remittimus.
istud autem, an & quomodo DEus poenas senserit Infernales,
ad superiorem Cathedram pertinet. Cætera huic includimus
syllogismo: qui non est passus morbos corporis, non etiam est

is, de quo Propheta loquitur: Christus non est passus morbos
 corporis; E. Christus etiam non est is, de quo Propheta loqui-
 tur. Minor patet, Christus enim nunquam ægrotavit. Major
 probatur, quia is, de quo Propheta agit, portavit **חלי**, at
 verò **חלי** nihil aliud significat, quàm corporis morbum. Sed
 negatur Major. quod attinet ejus probationem, falsissima ea
 est. nam **חלי** in Ebraismo non tantùm corporis morbum si-
 gnificat, sed quandoque etiam animi ægritudinem, imò inter-
 dum notat in genere quamvis miseriam & ærumnam. quod
 dum Lexica nostra non ita tradunt, aliquo modo evolgen-
 dum est. sic autem describitur avarus Eccl. 5. v. 16. omnibus die-
 bus vitæ suæ in tenebris comedet & in irâ multâ **וחליו** ubi
 Raschi annotat **וחליו כמו וחלי והיו יתירה כמו ויושר**
וחליו & putat dici **וחליו** pro **וחלי** ita ut **וחליו** sit paragogicum,
 quemadmodum dicitur **וחליו** pro **וחלי**, hoc sensu: in irâ
 multâ & in ægritudine. R. D. Kimchi dissentiens à Raschi pu-
 tat, **וחליו** non esse paragogicum, sed affixum & facit hunc sensum;
 in irâ multâ, quæ est infirmitas & ægritudo ejus. AbenEsra sic
 explicat: **מרום עסיקו ועמלו לקבץ מכון למה יאכל ער**
בוא הלילה והוא מלא כעס וחלי הנפש שדונו פחד
 præ multitudine negotiorum suorum & laboris sui, quibus oc-
 cupatur in coacervandis divitiis, non cibum capiet, nisi nocte
 ingruente, quod fit cum magnâ indignatione & morbo ani-
 mæ, hoc est, sollicitudine & pavore. Inter quos, uti patet, quan-
 quam non omninò convenit; in eo tamen conspirant, quod
וחליו hoc loco non corpus spectet, sed animum. Ita quod Jer.
 16. v. 4. dicit: **במותי תחלאים ימותו** mortibus ægrotati-
 onum morientur; R. D. Kimchi perinde esse ait, ac si dicat,
וחליו morbo famis morientur. Eccl. 6. v. 2. si quis
 habeat magnas divitias, & extraneus fruatur illis, Salomon
וחליו רע morbum malum, vel ut vulgatus exprimit, miseriam
 magnam esse, ait. his & aliis locis **וחלי** non corporis morbum,
 sed vel animæ ægritudinem, vel in genere miseriam & calami-
 tatem significat, ipsis etiam Ebraeis fatentibus, quorum autho-
 ritatem Abarbanel non subterfugiet. argumentatur igitur à
 particulari: **וחלי** interdum significat morbum corporis E. et-
 iam hoc loco.

XIX. Quod autem in hac Prophetiâ pro corporis morbo non sumatur, in proclivi est ostendere. Ipse enim *Abarbanel*, quum superius suam exponeret sententiam, חלי non propriè accipiendum putavit, sed Metaphoricè pro miseriâ. Hoc igitur, quod verissimum est, dum heic negat, & ita, ut scenæ serviât, contradictoria profert, non nostræ istud, sed ipsius causæ officere debet; maximè, quando alii Ebræi à nostris stant partibus. jam autem *AbenEsra* pro nobis pronunciat, & חלי dicit esse צער הגלות hoc est, dolorum & morbi nomine accipiendam Exilii miseriam & anxietatem. Et consentit *David Kimchi*, qui חלי interpretatur per צער שהיו סובלים ישראל בגלות h. e. per miseriam & anxietatem, quam portavit Israel in exilio, item per עונש jugum exilii. quæ quum ita sint, falsum esse liquet, quod *Abarbanel* asseruit חלי corporis morbum hoc in loco significare.

XX. Uti autem ipsum in præcedenti argumento non solum Linguæ usus arguit, sed contra eum ipsi quoque stant Ebræi: ita fieri etiam deprehendemus, quando argumentum sumit ex particulâ למן v. 8. quod hoc modo proponit:

אין יאמרו שנאמרו הכתובים האלה ועל ישוע הנוצרי ושעל מותו נאמר כי נגזר מארץ חיים כי הנה הכתוב אומר מפשע עמי נגע למן ומלרת למו היג לשון רבים ויורה שהפרשה על רבים נאמרה לעל על יחוד שאם לא כן היורה לו לומר מפשע עמי נגע לו וראוי שתדע שמעתיקי הנצרים לבורחם מהספק הורה העתיקי מלרת למו בלו. non potuerunt dicere quod ha scriptura loquantur de Jesu Nazareno, & quod de morte ejus sint dicta, abscissus est è terrâ viventium, nam ecce scriptura dicit: à pravaricatione populi mei percussio למו. dictio autē למו habet significationē pluralis numeri, & docet sectionē hanc de multis esse dictā, non de uno. alioqui Prophetæ dicendum fuisset, à pravaricatione populi mei percussio לו ei. & opera pretium est, Te scire, quod translatores Christianorum, ad evitandum hoc dubium, reddiderint

vocem למו per לו ei. in quo vestigia premit aliorum. ante eum
 enim *AbenEfra* למו pro להם esse scripsit : מפשע עמי :
 זבא הנגע להם בעבור מלחמת למו שהויה כמו להם
 à prævaricatione populi mei veniet plaga ipsis, propterea autem,
 ipsis, redditur, quod dictio למו eadem est cum dictione להם. Nec
 dissentit *Raschi*. qui si למו ita plurale esse voluit, ut nunquam
 sit singulare, uti velle oportet, ne sit argumentum à particula-
 ri, turpissime hallucinantur. Non autem per Ebraismum fieri
 dicimus, ut למו pro לו plurale pro singuli adhibeatur, rei
 nempe amplificandæ causâ, quemadmodum responderunt
Tarnovius & Trostius: sed potius, quoniam למו duplici suffi-
 xo constat, מ & ו, quorum alterum pluralem, alterum singu-
 larem notat; inde etiam fieri asserimus, ut למו nunc de uno
 nunc de pluribus dicatur. expressè hoc docet *Michlol Kimchi*
 pag. 266. lat. edit. Venetæ in 8. מו הויה כנוי הנסתרים
 בהתחבר עם הפעלים והשמור והמלים ויש מו כנוי
 היחיד הנסתר כי המם והו כמו שכתבנו יש בו סימן
 רבים וסימן יחיד כי המם סימן הרבים הנסתרים והו סימן
 היחיד הנסתר לפיכך יבנה על הרבים ועל היחיד
 ויתחברו שניהם בכנוי הרבים כי ירבו עליהם בכלל
 ופרט וכן על ער היחוד פעמים
 est affixū plurale tertiæ per-
 sonæ in compositione cū verbis, & nominibus, & particulis: est etiā
 affixum singulare tertiæ personæ, nam מ & ו sicuti scripsimus, est
 signum plurium & signum unius. Tertiam enim pluralem מ, ter-
 tiam singularem ו notat. idcirco occurrit מו de pluribus & de uni-
 co. & conjunguntur ambo illa in affixo plurium, quia loquuntur de
 illis in universali & particulari & sic etiam de unico interdum. Itē
 quoque *Elias* tradit in מרהך R. Mosis Kimchi. libr. 3. cap. 4.
 מו usurpatum מו לכנוי הנסתר היחיד
 invenitur מו usurpatum
 pro affixo tertio personæ singulari. Etsi autem uterq; exemplum,
 de quo jam quæstio est, communi Judæorum errore, pro plura-
 li habent; id tamen nostro instituto nihil obest. sufficit enim,
 quod non solum concedunt, sed etiam exemplis probant, מו
 quandoque singulare esse, & de uno individuo dici. per quod

Abarbanelis argumento alterum crus frangitur. qui sic argumentatur: ubi affixum, למו usurpatur, ibi sermo non est de uno individuo, quale est Jesus Naz. sed de pluribus: in præsentī loco affixum למו usurpatur: E. in præsentī loco sermo non est de uno individuo, quale est Jesus Nazareus, sed de pluribus. Majoris falsitatem ex *Michlol Davidis* & *Mahalach Mosis, Kimchiorum*, monstravimus, quia למו interdum etiam est singulare. non possunt igitur probare *Rabbini*, quod למו heic significet plures: nobis autem singulariter sumi contendentibus expeditissima est probatio: quia omnia reliqua sunt singularia, ג, ב, מִמֶּנּוּ, לוֹ, הוּא, אִישׁ.

XXI. Et licet v. 9. nomen plurale occurrat, quum dicitur, בְּמוֹתָיו in mortibus ejus, unde *R. Lipmannus in Nazachon* evinci putat, de Christo sermonem non esse, qui semel tantum fuit mortuus, non sapè, quum ita scribit: אֵין הַפִּירוּשׁ כַּאֲשֶׁר:

דִּימוּ שִׁישְׁכִירָא עֲבָרֵי קָאִי עַל אַרְס אַחַד אֱלֵא הוּא קָאִי עַל כֻּלָּא אַחַד וְשִׁישׁ כּוֹ רַבִּים תְּרַע שְׁנֵאמַר וְאֵת עֲשִׂיר בְּמוֹתָיו וְלֵאמֹר בְּמוֹתוֹ וְאֵרֵם אַחַח אֵי אִפְשֶׁר שׁוּמֵר פַּעֲמִים non est explicatio, ut putant, quod Prophetia de servo prudenter agente, intelligenda sit de uno homine, sed potius est intelligenda de cœtu uno, in quo sunt multi. quod inde cognosces, quia dictum est: & cum divite in mortibus ejus, non autem in morte ejus. fieri enim nequit, ut unus homo aliquoties moriatur. Tamen, quum affixum ל singularare sit, certum etiam, est de uno individuo sermonem esse, non de pluribus. quod autem בְּמוֹתָיו in mortibus ejus, dicitur, pro בְּמוֹתוֹ in morte ejus, per Ebraismum fit, & plurale adhibetur pro singulari, ad auxesin & amplificationem, quemadmodum enim, בְּהַמֹּרֹת beluam significat, quæ ratione vasti corporis instar multarum est, & חֲכָמוֹת sapientiam, quæ varia ac multiplex: ita Christi mors dicitur מוֹתָיו propter varias ærumnas & calamitates, & quia non uno mortis genere est extinctus.

XXII. Dum igitur *Abarbanel* nec suam sententiam, probare, nec nostram evertere potest; manet Prophetam de

Messia loqui, sicuti non solum Christiani credunt, sed etiam docent *Chaldaeus* Interpres, & *Talmudista*, & *Rabbini veteres*, testante, praeter *AbenEfram* superius adductum, etiam *R. Mose*

Alschech ad hunc locum: **הנה רזל פה אחר קיימוק כלו כי** *Ecce Rabbini nostri pia memoria uno ore stabiliunt, confirmant & tradant, de Rege Messia* [Prophe-
tam] loqui: unde ad Messiam merito jure referimus, quod de Israele heic dictum Rabbini recentiores putant, quod videlicet ipse justus eos morbos & dolores tulerit atque sustinuerit, quos nos peccatores ac injusti ob peccata ferre debebamus. nempe sicuti *Esaias* praedixit, **החלאים והמכאובות שהיינו**
ראויים אנחנו לקבלם כפי פשעינו ונשינו וסבר

morbos & dolores, quos ut nos portaremus, dignissimi eramus, propter pravaricationes nostras, ipse justus pro nobis tulit & portavit, ut loquitur Abarbanel in secundâ Expositione hujus Prophetiæ, ubi eam Josue accomodat. Ipse morbos nostros tulit, **שליה כחמרת שפלוהו**

בנת לו אלנה מיוסר היה ביסורין להיות כנ
quod ipsi non propter suam abjectionem obvenit, sed castigante (Deo) fuit in istis castigationibus, ut omnes gentes castigationibus ejus expiarentur, ut loquitur R. Salomon: atque בעונינו אלנה id factum est, non propter impietatem ejus, sed propter impietatem nostram. ut *R. David Kimchi* scribit.

XXIII. Per quæ hactenus deducta concidit Abarbane-
lis commentum de illis speciebus malorum, quæ Judæos in ex-
ilio suo passuros esse à Gentilibus, Propheta praedixerit. quoni-
am n. heic non de Israele agitur, sed de Messia; quemadmodum
quæ de morbis & doloribus sunt dicta, in Judæos minimè con-
gruunt, sicuti visum est; ita nec ea, quæ sequuntur, ipsis ac-
commodari queunt. ad Christum autem si referimus, omnia
sunt plana. Posteaquam enim Is miseriam nostram, quam Pro-
pheta per morbos significat, in se suscepit; Deus ipsum percussit
&

& ut constaret, quod id nō propter sua, sed propter nostra peccata sit passus, disertè additur **מִפְשְׁעֵינוּ** propter prævaricationes nostras, & **מֵעֲוֹנוֹתֵינוּ** propter iniquitates nostras, neque enim **מַכַּה אֱלֹהִים** percussum DEUM interpretamur, uti Christianis Abarbanel affingit, ita scribens: **מַכַּה אֱלֹהִים**

וּמֵעֲוֹנוֹהוּ רֹצֵ' לֹאמַר שֶׁהוּא הוּא אֱלֹהִים וְנִגְוֶה

וּמֵעֲוֹנוֹהוּ, *volunt* (Doctores Christianorum) *dixi*, **מַכַּה וְאֱלֹהִים וּמֵעֲוֹנוֹהוּ**, *quia fuerit DEUS & plagis affectus & percussus & humiliatus*: aut etiam uti R. Lipmannus Grammaticatur: **שֶׁנֶּאמַר מוֹכַח אֱלֹהִים הָיָה שֶׁהָיָה רַבֵּחַ אֲרָת**

הָאֵמֹר כִּינָן זֶלְמִעוֹתָם שֶׁהִנְכוּ אֲרָת קִאֵי עַל אֱלֹהִים הָיָה לְהוֹת אֵיפְכָה מוֹכַח לְאַחַר אֲלֵקִי זֶלְמִי לְפָנֵי אֲלֵקִים

quod dicitur, **כֹּונֵה אֲלֵחִי**, *ecce cum, qui heic commemoratur, DEUS percussit. Nam secundum eorum errorem, qui prophetiam hanc ad DEUM suum referunt, dicendum fuisset, DEUS percussus, non percussus DEUS, vocem enim, percussus, postponi oportuisset, voci, DEUS, non preponi. Scimus enim כֹּונֵה heic in Regimine positum esse, nec divinitatem Christi, quam clarior scriptura docet, inde exstruunt Christiani. sed quum dicitur percussus à Deo, id significatur, quod propterea, quia nostra peccata in se suscepit, pro iis etiam Deo pœnas dedit. unde concidit prima malorum species, quam Abarbanel commentus est. De reliquis itaque nullum negotium. Sive n. **נִגְוֶה** v. 7. unde secundam exsculpsit speciem, cum vulgato interpretemur, oblatus est, ut Christus sub ratione victimæ describatur, maximè, quia sequitur comparatio agni: sive reddamus cum aliis, exactioibus oppressus vel arctatus est, ut describatur sub ratione Fidejussoris, qui propter nostra, atque adeò propter aliena debita urgeatur; nihil tamen hujus in Judæos congruit. unde concidit secunda species. tertiam propterea rejicimus, quod sensum pervertit, & à judicio sublatus est, per hypallagen interpretatur, judicium ab ipso sublatus est.*

vel igitur, מֵעֵצֶר וּמִמִּשְׁפַּט לְקַח de victoriâ accipiendum est, quod ex angustiâ & iudicio liberatus sit & sublatus ad dextram Patris, quemadmodum multi veteres intellexerunt & B. etiam Lutherus, ut ita לְקַח transferendi significatione sumatur, ceu sumitur Gen. 5. v. 24. & 2. Reg. 2. v. 5. vel de morte capiendum est & executione sententiæ, quod post coarctationē & latam sententiam לְקַח (per crucifixionē) è medio sit sublatus. quemadmodum ipse Christus explicare videtur Johann. 12. v. 31. & 32. quam interpretationē quanquam magni viri ex eo improbant, quod לְקַח non involvat ullâ ratione aliquam in altum sublevationem; sufficit tamen, quod aliquando significet è medio tollere. quam significationem nemo negabit, qui Jer. 15. v. 15. & 1. Reg. 19. v. 14. penitus introspicit. ut ita Propheta genus, speciem autem mortis Johannes expresserit. quod quartam speciem attinet, eam *Abarbanel* ex v. 9. deducit, sed ita infulsè, ut nihil supra. nam, tradidit cum impiis sepulcrum ejus, tantundem esse vult, atque, *sepultos indumentis spoliavit, extraxit è sepulcris, & soli expositos ignominiam affecit.* quod quis non rideat? nolimus autem definire, quid velle Prophetam putemus, in tantâ sententiarum diversitate. *B. Lutherus* hunc sensum fecit: sepultus est, ut impii, & mortuus, ut dives. cujus contrarium evenisse videtur. mortuum enim esse ut impium, & sepultum ut Divitē, historia Evangelica testatur. *Vatablus*: dedit sepulturâ suam cum impiis, & cum divite in morte suâ. & vult, mortuū in monte Calvaria, ubi de impiis supplicium sumitur sed sepultū in sepulcro divitis, Josephi ab Arimathia. quæ assertio quidē vera est, sed cum textu non congruit. Quippe qui divitem cum morte & impios cum sepulturâ conjungit. *Junius & Tremell.* per sepulchrum intelligunt sepeliendum, per sepeliendum autem, crucifigendum, trucidandum, & postea sepeliendum. per divitem intelligunt Pilatum. in mortes eorum, dictum putant hoc sensu, ut sanguis ejus super ipsos & ipsorum filios veniret. quæ coacta videntur. dura enim est Metonymia, sepulchri pro sepeliendo: & dura synecdoche sepeliendi pro crucifigendo & sepeliendo, ut cœtera taceamus. *Hieronimus & alii* de vi & efficaciam passionis & mortis Christi accipiunt,

piunt & τὸ δedit, vel ad Messiam referunt hoc sensu: morte & sepulturâ suâ dedit atque lucrificet Patri suo impios & opibus potentes: vel ad patrem, hoc modo: dedit sc. Filio, propter mortem obedienter susceptam, numerosam Filiorum sobolem & in ea etiam impios ac divites, qui minus apti videbantur ad Evangelii jugum. *Græci & cum iis Augustin. ac alii Patrum*, volunt hæc duo, impios & divitem, item sepulturam & mortem per ἐπεξήγησιν conjungi & pro eodem sumi, ut sit sensus: tradidit eos vicissim, pro eo nimirum, quod Ipsum occiderunt, ultricibus Romanorum manibus, à quibus etiam duriter tractati sunt. manifesta sunt 70. Interpretum verba: δώσω τὰς πονηρὰς ἀπὸ τῆς ταφῆς αὐτῆς, καὶ τὰς πλοῦσις ἀπὸ τῆς θανάτου αὐτῆς, qui sensus ex eventu haustus. reverâ enim sic factum. quoniam impii Judæi Christum morti tradiderunt, ideò eos vicissim tradidit Romanis. Alii, inter quos *Constant. L' Empereur in Antidoto Abarb.* ita exponunt: tradidit nempe populus Judaicus enim improbis sepulcrum ejus; sed ipse fuit cum divite in mortibus suis. Plures tamen cum Nostratum, tum Pontificiorum improbos pro improbitate & divitem pro divitiis accipiunt, quasi dixerit Propheta: dedit Christus impietatem nostram in sepulcrum suum, & divitias suas per mortem suam. quicquid horum sit, concidit quarta species malorum ab Abarb. conficta.

COROLLARIA.

I.

Falsum est, quod quidam scribit: syllogismos Infinitos à communi ac usitatâ Regulâ de viare, ac ut contra morem ex meris negativis concludunt, ita etiam contra usum, in secundâ Fig. elicere conclusionem agentem.

2. *Conceptum Entis respectu substantia & Accidentis dicimus esse univocum, non Analogum.*

3. *Substantia potest suscipere denominationem quinti predicabilis, & in propositionibus, poculum est argenteum, mensa est lignea, predicatum non tantum respectum ad argentum importat & ad lignum, sed formaliter est substantiale, contra Toletum.*

4. *Existencia est affectio propria nonnullarum creaturarum, physicè, sed non logicè, & enunciatio, cœlum existit, est per se, per seitate physicà, non logicà.*

5. *Hec enunciatio, Equinitas est animalitas, & quæ ei similes, sunt vera nec faciunt sensum formalem cum præcisione, q. ratio quæ animal præcisè est animal, sit ratio, quæ equus est equus, contra Scotum.*

6. *Aliquis homo, est terminus communis & significat aliquid commune pluribus; non tamen habet rationem speciei.*

F I N I S.